

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal

Yıl: 6, Sayı: 11, ISSN:2587-1811 Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021

**İzzet'in "Katiller Yahut Ahz-ı İntikam"
Adlı Tiyatrosu Üzerine Bir
Değerlendirme (İnceleme-Metin)**

**An Analysis on the Theater of Izzet's
"Katiller Yahut Ahz-ı İntikam"
(Examination-Text)**

Dr. Öğr. Üyesi Adem GÜRBÜZ

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl,
Türkiye. ademgurbuz@bingol.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua. 862492
Yükleme Tarihi: 16.01.2021
Kabul Tarihi: 13.02.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021
Sayı: 11
Sayfa: 48-77

Article Information: Research Article
DOI: mecmua. 862492
Received Date: 16.01.2021
Accepted Date: 13.02.2021
Date Published: 30.03.2021
Volume: 11
Sayfa: 48-77

Atf / Citation

GÜRBÜZ, A. (2021). İzzet'in "Katiller Yahut Ahz-ı İntikam" Adlı Tiyatrosu Üzerine Bir Değerlendirme (İnceleme-Metin). *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 11, Sayfa: 48-77

GÜRBÜZ, A. (2021). An Analysis on the Theater of Izzet's "Katiller Yahut Ahz-ı İntikam" (Examination-Text). *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 6, Volume: 11, Page: 48-77

Dr. Öğr. Üyesi Adem GÜRBÜZ

İZZET'İN “KATİLLER YAHUT AHZ-I İNTİKAM” ADLI TİYATROSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (İNCELEME-METİN)

An Analysis on the Theater of Izzet's “Katiller Yahut Ahz-ı İntikam” (Examination-Text)

ÖZ

Tiyatro, Tanzimat Dönemi'yle birlikte edebiyatımıza girmiş ve 1870'li yıllarda halkın büyük beğenisini toplamış bir türdür. Bu yıllarda tiyatroya olan ilgi hızla artmış ve sahne sanatı oldukça ilerlemiştir. Fakat Tanzimat'ın ikinci döneminden itibaren bireysel temalara olan rağbet, romantizm akımına olan ilgi ve II. Abdülhamit döneminin tiyatroya elverişli olmayan ortamı bu türe olan rağbeti azaltır. Sanatçılar, tiyatro türüyle ilgilenmeyi bırakır ve bireysel konuları daha rahatça işleyebilecekleri roman, öykü ve şiire yönelir. Bu bağlamda tiyatro türü, 1880-1908 yılları arasında duraklama veya gerileme dönemi olarak nitelendirilebilecek bir dönem yaşar. Tiyatro sayısı oldukça azalır, yazılanlarsa sahnelenme imkânı bulamaz.

Bu çalışma, tiyatro türünün ilgi görmediği bir dönemde yayımlanmış olan *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam* adlı bir tiyatroyu incelemeyi amaçlamaktadır. Adı geçen eser, İzzet adlı bir yazar tarafından hicri 1304 (miladi 1886-1887) yılında yayımlanmıştır; fakat Latin harflerine aktarılmamıştır. Eser, toplumsal bir problem olan eşkıyalığı konu edinmekte ve dram niteliği arz etmektedir. Çalışmayla hem Tanzimat Dönemi'nde yayımlanmış olan bir tiyatro eseri Latin harflerine aktararak gün ışığına çıkarılacak hem de eser tiyatro unsurlarına göre irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam*, İzzet, Tiyatro, Tanzimat, Eşkıyalık.

ABSTRACT

Theater type is a genre that entered our literature with the Tanzimat period and was popular in the 1870s. In these years, interest in the theater has increased rapidly and the stage art was very advanced. But, as from the second period of Tanzimat, the demand for individual themes, interest in romance and the atmosphere of the II. Abdulhamit period that was not suitable for theater reduces the demand for this species. Artists stop interested in the genre of theater and turn to novels, stories and poetry, where they can more easily handle individual subjects. In this context, the theater type experiences a period between 1880-1908 years that can be described as a pause or decline period. The number of theaters is decreases, and what is written cannot find the opportunity to be staged.

This study aims to examine a theater named *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam*, which was published at a time when the theater type was not of interest. The mentioned work was published by a writer named Izzet in Hijri 1304 (Gregorian 1886-1887), not transferred to Latin letters. The work is a drama and focuses on banditry which is a social problem. With the study, both a theatrical work that published during the Tanzimat period will be transferred to Latin letters and brought to light, and the work will be examined according to the theater elements.

Keywords: *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam*, İzzet, Theater, Tanzimat, Banditry.

Giriş

Tiyatro, Türk seyircisiyle Tanzimat Dönemi'yle birlikte buluşmuş bir türdür. Bu dönemden önce halk arasında karagöz ve ortaoyunu gibi sahne oyunları ilgi görmekteydi. Fakat "bu an'anelerin hakiki tiyatro ile hiçbir suretle alakası" (Tanpınar, 2012: 279) yoktur. Bu bağlamda modern tiyatro, tamamen Batı tesiriyle edebiyatımıza girmiş bir türdür. Tanzimat'la birlikte diğer edebî türlerde olduğu gibi tiyatrodaki da büyük bir gelişme sağlanır. 1868 yılında Güllü Agop tarafından kurulan Osmanlı Tiyatrosu, bu türün gelişmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu tarihten sonra tiyatro türü hızlı bir gelişme gösterir. Öyle ki 1872 yılında, sahnede oynanacak eserleri seçmek için içlerinde Namık Kemal'in de bulunduğu bir edebî heyet bile oluşturulur. Bütün bunlar 1870-80'li yıllarda halkın tiyatroya olan rağbetini gösterir. Türün gelişmesinde Şinasi, Namık Kemal, Şemseddin Sami, Ahmet Mithat, Ali Bey, Ali Haydar Bey, Ebuzziya Tevfik, Recaizâde Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid Tarhan gibi sanatçıların büyük tesiri vardır. Bu dönemde halk, tiyatro vasıtasıyla hem dramatik türü deneyimler hem de Batı'yı daha yakından tanıma imkânı bulur.

Tiyatro türü, başlangıçtan bu yana en geniş anlamıyla eğitici olmuş veya eğitici olmayı hedeflemiş bir sanattır (Şener, 2003: 86). Türk edebiyatında da özellikle Tanzimat'ın birinci döneminde bu yaklaşım benimsenir ve diğer türlerde olduğu gibi tiyatrodaki da halkın eğitilmesi amaçlanır. Örneğin Namık Kemal, tiyatroyu "faydalı eğlence" (Akyüz, 2013: 61) olarak tarif eder ve toplumsal problemleri tiyatro formunda dile getirir. Tanzimat'ın ikinci döneminden sonra ise bu durum kısmen değişmeye başlar, toplumsal problemler yerine bireysel konulara rağbet artar. Tiyatrolar, oynanmak için değil, okunmak için yazılmaya başlar. Bunda dönemin favori akımı olan romantizmin tesiri olduğu gibi, II. Abdülhamit'in sıkı politikasının da etkisi vardır. Tebaası arasında ayrılıkçı fikirlerin gelişmesine engel olmaya çalışan II. Abdülhamit, bunun önüne geçebilmek için basın ve yayın faaliyetleri üzerinde baskı ve sansür uygular. Özellikle halkı galeyana getirebilecek eserlerin yayımını durdurmaya çalışır. Bu bağlamda "II. Abdülhamit devrinde ciddi sahne eserlerinin oynanmasına müsaade edilmemesi yüzünden, 1880'den sonra piyes yazmağa rağbet azalmış ve ancak 1908'den sonra rağbet yeniden başlayabilmiştir" (Akyüz, 2013: 57).

Bu çalışma, tiyatro türüne rağbetin azaldığı bir dönemde yayımlanmış bir dramı irdelemeyi amaçlamaktadır. İnceleme konusu yapılan *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam* adlı eser, İzzet adlı bir yazar tarafından kaleme alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda yazarla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamış, yazardan ve eserinden sadece Metin And'ın bahsettiği görülmüştür¹. Tiyatro metninin Latin harflerine

¹ Metin And, eserin adına ve konusuna değinir, eseri "başarılı bir romantik oyun" (And, 2014: 108) olarak görür ve "duygusal dram" (And, 1970: 182) kategorisi içerisinde değerlendirir.

aktarımı tarafımızdan yapılmış ve makaleye eklenmiştir. Metin aktarımı yapılırken Türk Dil Kurumunun *Yazım Kılavuzu* esas alınmıştır. *Yazım Kılavuzu*'nda geçmeyen sözcüklerse asıl kaynaklarında geçtiği şekliyle yazılmıştır. Örneğin "avane" sözcüğü, asıl metinde "a'vâne" şeklinde yazılmıştır; fakat *Yazım Kılavuzu*'nda "avane" olarak geçmektedir ve çalışmada *İmla Kılavuzu*'ndaki şekil esas alınmıştır. "Muhibb" ifadesi ise *İmla Kılavuzu*'nda yer almayan bir ifade olduğu için Arapça aslına göre yazılmıştır.

Metnin aktarımında kelimelerin günümüz Türkçesiyle yazımı esas alınmıştır. Örneğin "eyü" kelimesi "iyi" manasına gelen bir sözcüktür ve kelimenin yazım şekli günümüz Türkçesinde değişime uğramıştır. Aktarım yapılırken metnin daha iyi anlaşılması için sözcüğün bugünkü kullanımı olan "iyi" kelimesi tercih edilmiştir. Benzer şekilde "deyü (diye), anı (onu), ol (o), kangı (hangi), yigirmi (yirmi), kârûbân (kervan)" gibi sözcüklerin yazımında kelimelerin günümüz Türkçesindeki yazımı esas alınmıştır. Metnin okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla bu tür bir yaklaşım benimsenmiştir.

Aktarım yapılırken benimsenen bir başka ilke, metin içindeki harf ve kelime eksikliklerinin köşeli parantez içine alınarak tamir edilmesidir. Örneğin "dibini" şeklinde yazılması gereken sözcük, metinde yanlışlıkla "dibi" şeklinde yazılmıştır. Bu durum, eksik kısmın tarafımızca köşeli parantez içine alınmasıyla "dibi[ni]" şeklinde çözülmüştür. Orijinal metinde noktalama işaretlerine dikkat edilmemiştir, metnin daha iyi anlaşılması için noktalama işaretleri tarafımızdan konmuştur. Çalışma sonucunda Tanzimat Dönemi'nde yayımlanmış bir tiyatro metninin açığa çıkarılması ve bu metnin tiyatro unsurlarına göre çözümlenmesi hedeflenmektedir.

1. Eserin Kimliği

Hicri 1304 (miladi 1886-1887) yılında yayımlanan *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam* adlı tiyatro 3 fasıldan oluşmaktadır. Bir ve ikinci fasıllar üç, üçüncü fasıl ise iki temâşadan² oluşur. Eser toplam 8 temâşa (sahne) ve 44 sayfadan ibarettir.³

Eserin ismi olan *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam*, tiyatronun kurgusunu şekillendiren bir işleve sahiptir ve içerik hakkında ipucu niteliği taşır. Başlıktaki *Katiller* ifadesi, eserdeki eşkıyaları ve onların şahsında halka zulmeden ve haksız kazanç sağlayan kişileri simgeler. *Ahz-ı İntikam* ifadesi ise intikam alma manasına gelir; tiyatronun sonunda gerçekleşen ilahi adalete, kötülerin cezalandırılmasına ve iyilerin aldığı intikama işaret eder. Tanzimat Dönemi tiyatrolarında "kötülüğün cezasız kalmayacağı özellikle melodramlarda" (And, 1970: 185) işlenen bir temadır. Bu tiyatrodada da Tanzimat tiyatrosuyla benzer bir yaklaşım sergilenir, eserin sonunda

² "İslam ülkelerinde sahne oyunları. Meddah, Karagöz, Orta Oyunu, tiyatro, kanto, dram ve benzeri sanatların tümüne verilen ad" (Taner, And ve Nutku, 1966:106). Metinde perde/sahne anlamında kullanılmıştır.

³ Çalışmada eserin 1304'te Mehmed Cemal Efendi Matbaası tarafından yapılan baskısı kullanılacak ve alıntılar bu kitaptan yapılacaktır.

kötüler cezalandırılır ve iyilerin intikam alması sağlanır. Bu bağlamda eser ismi, eserdeki içerikle ve olay örgüsüyle doğrudan ilintilidir ve eserin genel yapısı hakkında bilgi verir. Eser bu yönüyle Tanzimat Dönemi tiyatrosunun birinci dönem anlayışına uygundur. Bu dönemde tiyatrolarda çoğunlukla toplumsal konular işlenmiş ve tiyatro yoluyla halkın eğitilmesi amaçlanmıştır. Bu eserde de benzer şekilde halkın eğitilmesi amaçlanmış, haksızlık ve zulüm eleştirilmiş, yapılan zulümlerin kimsenin yanına kâr kalmayacağı ve er geç karşılık bulacağı vurgulanmıştır.

2. Eserin Özeti

Birinci fasıl bir orman sahnesiyle başlar. Eserin karşı gücü konumundaki eşkıyalar, temkini/tedbiri elden bırakmış ve uyuyakalmıştır. Bunu fark eden Eşkîya Reisi Zülfo, adamlarını sert bir şekilde uyarır. Eşkîyaların her zaman tetikte olması gerektiğini; çünkü onların kanun kaçağı olduklarını ve hükümet tarafından her yerde arandıklarını hatırlatır. Bu sırada eşkıyalara şehirden haberler getirip götürülen casus görünür. Casus oldukça aceleci ve telaşlıdır. Bunu gören reis ve eşkıyalar, baskına uğradıklarını düşünür ve telaşlanır. Fakat casus, onlara güzel haberler getirmiştir. Casusun verdiği habere göre Kaş tüccarlarından biri malını satarak memleketine dönecektir. Tüccarın geçebileceği yollar da bellidir. Zaten böyle bir av arayışı içerisinde olan eşkıyalar, casusa getirdiği haberin karşılığını fazlasıyla alacağını vadeder ve casusu gönderir.

Eşkîya Reisi Zülfo, bundan sonra gerekli tedbirleri alır, adamlarını önemli mevkilere yerleştirir ve avını beklemeye başlar. Bu arada Kaş tüccarı Gaffar Ağa ve oğlu Mirza da yoldadır. Mirza, geçtikleri yolların tenhaliğinden dolayı korku ve endişe içerisinde. Gaffar Ağa ise oldukça rahattır, bu tür yerlerde eşkıyaların olmayacağını; çünkü eşkıyaların çoğunlukla posta ve kervan yollarına pusu kurduklarını düşünür. Gaffar Ağa o kadar rahattır ki bu ıssız topraklarda dinlenmek ve kahvaltı yapmak için ısrarcı olur ve bu düşüncesini oğlu Mirza'ya da kabul ettirir. Fakat bu sırada eşkıyalar, Gaffar Ağa ve oğlu Mirza'yı kahvaltı üstünde yakalar ve tüm paralarını talep eder. Fakat bir delikanlı olan Mirza bu isteği kabul etmez, direnmeye kalkar ve bu yüzden öldürülür. Gaffar Ağa da bunun üzerine eşkıyalara saldırmak ister, o da vurulur ve öldü sanılarak bir nehre atılır.

İkinci sahne, Gaffar Ağa'nın nehirden ıslak bir şekilde çıkmasıyla başlar. Gaffar Ağa, yaralıdır; fakat ölmemiştir. Kurulanmak ve yiyecek bulmak için ormanı taramaktadır. Oğlunun intikamını almak için yeminler etmekte ve bunun için Allah'a yalvarmaktadır. Bu sırada eşkıya casusu Haso, kendi kendine konuşarak ortaya çıkar. Haso, eşkıyaların casusu olduğunu, eşkıyaların onun sayesinde birçok baskın düzenlediğini, hükümetin eşkıyaları yakalamak için bölgeyi çevirdiğini vb. sesli olarak dillendirir. Bunları duyan Gaffar Ağa, casusu öldürmek için plan yapmaya başlar; fakat bu sırada casus tarafından fark edilir. Casus, Gaffar Ağa'yı hükümet tarafından görevlendirilmiş bir memur zanneder ve ona silah çeker. Fakat

Gaffar Ağa, casusa gariban bir köylü olduğunu, kaybolduğunu ve bu yüzden nehirde ıslandığını söyler ve ondan yardım ister. Casus, Gaffar Ağa'nın sözlerine inanır ve ona ağaç kesip ateş yakması için palasını verir. Bu arada Gaffar Ağa, bir yolunu bularak casusun silahlarını alır ve sonrasında onu öldürür. Böylece ilk intikamını almış olur ve bunun için Allah'a şükreder. Gaffar Ağa, eşkıyalara ulaşmak için casusu kullanmayı planlar. Bunun için casusun kafasını keser, sonrasında ise onun kıyafetlerini giyinir ve casus kılığına girerek eşkıyaları aramaya başlar.

Gaffar Ağa, ormana girdikten sonra bu kez sahneye bir çoban ve sürüsü dâhil olur. Eşkıyalar, daha önceden çobandan barut istemiş, çoban da gerekli barutu temin etmiş ve ormanda onları aramaktadır. Çoban, bu sırada casusun leşini görür ve korkar. Eşkıyaları aramaktan vazgeçerek barutu bir kayanın kovuğuna gizler ve ormandan uzaklaşmaya başlar. Fakat bu sırada kır serdarlarından (komutan) Cesur Rüstem, adamlarıyla birlikte ormana girer ve çobanı suçüstü yakalar.

Üçüncü fasıl, eşkıyaların yemin töreniyle başlar. Eşkîya Reisi Zülfo, adamlarına kuşatıldıklarını ve ölümün kaçınılmaz olduğunu anlatır, ne fikirde olduklarını sorar. Bütün eşkıyalar, teslim olmaktansa ölene kadar çarpışma azmindedir. Reis de bu fikirdedir ve hepsi palalarını uzatarak son nefese kadar savaşıacakları, teslim olmaktansa kendilerini öldürecekleri üzerine yemin eder. Bu sırada casus kıyafetiyle Gaffar Ağa gelir. Eşkîyalar, Gaffar Ağa'yı tanımaz ve onun casus olduğuna inanır. Gaffar Ağa, askerlerin ormanı kuşattığını söyler ve eşkıyalara kaçmaları gerektiğini öğütler. Kendisi de Eşkîya Reisi Zülfo'yu öldürebilmek için onunla birlikte hareket eder. Bu sırada Cesur Rüstem, adamlarıyla birlikte silah sıkarak gelir. Eşkîyalar ormana dalar, Cesur Rüstem ve adamları da onları takip eder. Bir dakika sonra Eşkîya Reisi Zülfo, yaralı bir şekilde sahneye çıkar. Diğer eşkıyalarsa yakalanmıştır. Bir müddet sonra Gaffar Ağa da sahneye çıkar, o da yaralanmıştır. Bu sırada Eşkîya Reisi, casusu sandığı Gaffar Ağa'ya yanına gelmesini ve can dostuyla birlikte ölmek istediğini söyler. Fakat Gaffar Ağa, daha önce öldürdüğü casusun kesik kafasını Zülfo'ya atarak cevap verir ve ondan intikam almak için kılık değiştirdiğini söyler. Bunun üzerine Eşkîya Reisi, Gaffar Ağa'ya ve oğlu Mirza'ya yaptığı zulmü hatırlar ve bundan pişmanlık duyar. Sonrasında ise palasını karnına sokarak kendini öldürür. Yaralı olan Gaffar Ağa ise düşmanlarını öldürmenin ve oğlunun intikamını almanın verdiği bir huzurla Allah'a şükreder ve bu minval üzere can verir.

3. Muhteva

Katiller Yahut Ahz-ı İntikam adlı oyun, eşkıyalığı konu edinen sosyal muhtevalı bir eserdir. Toplumda eşkıyalıkla ilgili iki karşıt görüş ön plana çıkar. Bunlardan ilki, eşkıyalığı yol kesme, gasp etme, haydutluk olarak görür. "Silahla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayişini ihlâl olarak" (Bardakoğlu, 1995: 463) anlar. İkinci görüş ise

eşkialığı bir tür halk kahramanlığı olarak görür ve eşkıyalığa “fakir köylülere yardım etmek ve güçlüye karşı güçsüzleri korumak gibi olumlu” (Sağlam, 2018: 187) özellikler atfeder. Bu görüşe göre “yol kesen, cana kasteden, haydutluk yapan eşkıyaların yanında halkı sahiplenen, zulümden koruyan eşkıyalar da vardır” (Yiğitoğlu, 2017: 165). “Eşkialığı yücelten, bir tür direniş olarak gören, toplum ve halk adına haklı bir hareket gibi kabul eden” (Gözütok, 2011: 50) bu anlayış, Marksist Eric J. Hobsbawm tarafından “Soylu eşkıyalık” olarak nitelenirilir. Bu tür kişiler çoğunlukla suç işleyerek değil bir adaletsizliğin kurbanı olarak veya halkın göreneklerine göre bir suç oluşturmayan, ama otoritenin suç kabul ettiği bir eylemde bulunmaktan dolayı eşkıyalığa soyunmuştur. Zenginden alıp yoksula verir, halkına yardım eder ve toplumun hayranlığını kazanır (Hobsbawm, 1997:12, 43).

Katiller Yahut Ahz-ı İntikam adlı eserde eşkıyalığa yönelik birinci ve temel görüş egemendir. Eşkialık; devlet otoritesini sarsan, kamu düzenini bozan, ülkedeki asayiş zedeleyen, kişilerin can/mal ve seyahat güvenliğini kısıtlayan bir uygulama olarak görülür ve eleştirilir. Eserde eşkıyalığın topluma verdiği zararlar ve eşkıyaların sonu dramatik bir tarzda dile getirilir. Eser, bu bağlamda “başarılı bir romantik oyundur” (And, 2014: 108). Eserin tezine göre dışarıdan delikanlılık ve kabadayılık olarak görülen eşkıyalık, aslında tam bir fiyaskodur. Eşkialar günlerini yakalanma korkusuyla geçirmektedir. Bu yüzden en ufak bir hareketlilikten bile ürkmektedirler. Örneğin anlatıcı, ormandaki bir hareketlilik sonrasında eşkıyaların duyduğu korkuyu şu şekilde resmeder: “(Arkasına bakarak telaşla) Ağa, bir ses var, birisi geliyor galiba (Hepsi ormana havf ile bakarlar)” (s. 7). Başka bir örnekte ise eşkıyalara casusluk yapan Haso, korku dolu yaşamını şu şekilde dile getirir:

Evet, birader. Çünkü havfin sebebi şu ki ben öyle bir nefrete şayan üç sene mukaddem katlime ferman çıkan bir caniyim. Evet, onun için önüme tesadüf eden ağaçların gölgesinden [havf] ederek silah istimal ederim. Başımı bir tarafa çevirsem acaba birisi mi geliyor? Hasılı hayatım o kadar muhatara içinde ki ağaçtan düşen bir kozalak hışiltısı kulağıma gelse o anda kendimi sipere atarım (s. 28).

Eserde eşkıyalıkla ilgili dikkat çekilen bir diğer husus ise eşkıyalığın kul hakkı olduğu, insanların alın terini sömürdüğü ve bu bağlamda onursuz bir meslek olduğu üzerinedir. Örneğin Eşkiala Reisi Zülfo, oyun karakterlerinden Gaffar Ağa ile oğlu Mirza'nın yolunu keser ve onlardan akçelerini talep eder. Aksi takdirde her ikisini de öldürecektir. Gaffar Ağa ise Eşkiala Reisi'nin bu talebine direnir ve ona şu şekilde öğüt verir: “Ah alçaklar. Vicdanınız nasıl bu dinâyeti kabul ediyor. Gidip hanenizde alınızın teriyle kazanıp helalinden nefsinizi doyursanız olmaz mı ki bizim gibi vatanından hasret kalmış biçareleri gafilen böyle bir mahfi mahalde ihata ediyorsunuz?” (s. 18).

Eserde eşkıyalığın sonunun olmadığı da vurgulanır. En azılı eşkıya bile eninde sonunda yakalanacak veya mezarı boylayacaktır. Bu hem devlet otoritesinin bir gereği hem de ettiğini bulmanın bir sonucudur. Oyunda bu durum örneklenir. Eserin sonunda Eşkîya Reisi Zülfo ölür, eşkıya casusunun başı kesilir, diğer eşkıyalarsa yakalanır veya öldürülür. Böylece eşkıyalığın her iki dünyada da insana sıkıntı veren bir meslek olduğu vurgulanmış ve ortaya konmuş olur.

4. Yapı

Katiller Yahut Ahz-ı İntikam adlı oyun, 3 perde ve 8 sahnelik bir dramdır. Eser, "duygusal dram" (And, 1970: 182) kategorisi içerisinde değerlendirilebilir. Bu tür eserlerde "duygusallık, dokunaklılık, acındırma" (And, 1972: 395) vb. unsurlar aşırı bir şekilde işlenir. İnceleme konusu yaptığımız oyunda da duygusallık had safhadadır. Eserde bir çocuğun, babasının gözlerinin önünde öldürülmesi ve babasının intikam arayışı romantik bir tarzda işlenir. Eser birinci fasıl birinci temaşa (s. 5-11), ikinci temaşa (s. 11-14), üçüncü temaşa (s. 14-23); ikinci fasıl birinci temaşa (s. 24-33), ikinci temaşa (s. 33-34), üçüncü temaşa (s. 34-35); üçüncü fasıl birinci temaşa (s. 35-39), ikinci temaşa (s. 40-44) şeklinde bölümlenmiştir.

Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

- ✓ Kaş tüccarlarından Gaffar Ağa'nın tüm mallarını satıp paraya dönüştürerek memleketine geri dönmeye karar vermesi ve bu bilginin casuslar tarafından Eşkîya Reisi Zülfo'ya bildirilmesi.
- ✓ Eşkîyaların bu bilgidен hareketle Gaffar Ağa'ya tuzak kurması ve Gaffar Ağa'dan tüm parasını istemesi. Fakat Gaffar Ağa ve oğlu Mirza'nın buna direnmesi ve bu yüzden Mirza'nın eşkıyalar tarafından öldürülmesi, Gaffar Ağa'nın ise öldü sanılarak bir dereye atılması.
- ✓ Gaffar Ağa'nın yaralı olarak kurtulması ve eşkıyalardan oğlunun intikamını almak için yemin etmesi. Bu sırada eşkıya casusu Haso ile karşılaşması ve Haso'yu öldürmesi, sonrasında ise Haso'nun kılığına girerek eşkıyaları aramaya koyulması.
- ✓ Gaffar Ağa'nın Eşkîya Reisi Zülfo'nun yanına giderek kuşatıldıklarını haber vermesi ve eşkıyaların dağılması. Sonrasında ise Eşkîya Reisi Zülfo'nun kır serdarlarından Cesur Rüstem'in adamları tarafından yaralanması.
- ✓ Gaffar Ağa'nın Zülfo'yu bu hâlde görüp memnun olması, casus olmadığını ve niçin eşkıyaların peşine düştüğünü açıklaması.
- ✓ Eşkîya Reisi Zülfo'nun yaptıklarından pişmanlık duyması ve kendini öldürmesi. Yaralı olan Gaffar Ağa'nın ise intikamını almanın verdiği bir dinginlikle vefat etmesi.

5. Zaman

Eser, hicri 1304 (miladi 1886-1887) yılında yayımlanmıştır. Bu tarih, edebiyat araştırmacılarının genel kabulüne göre Tanzimat Dönemi'nin ikinci dönem sınırları içerisinde kalır⁴. Eserin muhtevası genel olarak Tanzimat'ın birinci dönemiyle paralellik arz eder ve toplumsal faydayı gözetir. Vaka zamanı kesin olarak belirtilmez; fakat yazıldığı dönemi yansıttığı değerlendirilebilir. Çünkü eserde Balkan topraklarının artık güvenilir olmadığından bahsedilir. Bu da Balkan Savaşları (1912-13) öncesindeki karışıklığı gösteren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu 1683 Viyana Bozgunundan itibaren duraklama dönemine girmiş, 19. yüzyılda ise gerileme dönemine girmiş ve devletin dağılmasının önüne bir türlü geçilememiştir. Osmanlının son dönemlerinde, özellikle azınlıkların yoğun olduğu bölgelerde, büyük karışıklıklar yaşanmış ve eşkıya olayları artmıştır. Bu bağlamda Balkan coğrafyası, eşkıyalık faaliyetlerinin en yoğun olarak görüldüğü yerlerden biridir (Yiğit, 2017: 567). Tiyatroda konu edilen bölge de Balkan coğrafyasıdır. Bu bağlamda eserdeki olayların, kendi dönemini ve mekânını yansıttığı değerlendirilebilir.

Eserdeki anlatı zamanı birkaç gün gibi kısa bir süreyi kapsar. Anlatı zamanının başlangıcında Eşkıya Reisi Zülfo'ya, tüm mal varlığını satarak memleketine dönen Gaffar Ağa adlı bir tüccardan bahsedilir. Zülfo da bu bilgi üzerine tüccara tuzak kurar, tüccarın oğlunu öldürür, tüccarı ise öldü sanarak bir dere kenarına bırakır. Yaralı olarak kurtulan tüccar ise oğlunun intikamını almak için yemin eder ve birkaç gün içerisinde oğlunun intikamını alır. Bu bağlamda anlatı zamanı birkaç günle sınırlıdır.

6. Mekân/Dekor

Oyun üç perde hâlinde yazılmış ve her perdenin başında dekorla ilgili bilgi verilmiştir. Birinci perde ormanda geçer. Eşkıyalar, ormanda uyku hâlinindedir: "Perde açıldıktan dehşetli bir orman, ormanın arka tarafından bir nehir, ormanın sağ tarafından geçilir bir ince yol. Eşkıya her biri ağaç altında uyur" (s. 5). Mekâna nehrin eklenmesi bilinçli bir tercihtir. Çünkü öldürülen Mirza ve öldü sanılan Gaffar Ağa, ikinci perdede bu nehre atılacaktır. İkinci ve üçüncü perde de aynı dekor içinde sunulur. Öldü sanılarak nehre atılan Gaffar Ağa, ıslak bir şekilde nehirden çıkar ve ısınacak bir şeyler bulabilmek için ormana girer. Son perdede ise ormanlık alanda oğlunun intikamını alır.

⁴ Bu dönemi Tanzimat Dönemi ile Servet-i Fünun Dönemi arasında bir "ara dönem" olarak gören araştırmacılar da vardır. Örneğin Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret* adlı eserinde Servet-i Fünun Dönemi'ni Abdülhak Hamid ve Recaiâde Mahmut Ekrem'den hemen sonra başlatmanın hata olduğunu belirtir ve iki dönem arasında bir "ara neslin" olduğunu savunur (Kaplan, 2008: 25). Benzer kanaatte olan Ali İhsan Kolcu ise "*Ara Nesil Edebiyatı*" adlı bir araştırma yayımlar (Bk. Kolcu, 2018).

Kurgu, Balkan coğrafyasında bir mekân üzerinde gerçekleşir. Eşkîyalar, Balkanlarda bir ormanı mesken tutmuş ve burada çeşitli baskınlar düzenleyerek halka zulmetmektedir. Eserde şehirden de bahsedilir. Şehrin valisi ve ahali, artık eşkıyalardan bıkmıştır. Eşkîyalar, padişah fermanıyla aranmaktadır ve haklarında idam kararı verilmiştir. Yine eserde mekânsal olarak "Kaş" şehrinde de bahsedilir. Kaş şehri tüccarlarından Gaffar Ağa, malını satarak memleketine dönmektedir ve eşkıyaların tuzağına düşer. Karanlık Dere ise Gaffar Ağa'nın geçiş güzergâhlarından bir mekân olarak eserde kendine yer bulur.

7. Şahıs Kadrosu

Gaffar Ağa: Kaş tüccarlarından biridir. Uzun süre gurbette kalmış ve para biriktirmiş, sonrasında ise memleketine dönmeye karar vermiştir. Ağzı sıkı biri değildir, malını satıp memleketine döneceğini her yerde söyler ve neticede bu bilginin eşkıyaların kulağına gitmesine neden olur. Yine ehlikeyif bir karakter olarak da değerlendirilebilir. İnsanların geçmeye bile korktuğu تنها ve ıssız bir ormanda kahvaltı keyfi yapmak için ısrarcı olur ve bunu oğluna babalık otoritesini kullanmak suretiyle kabul ettirir: "Vallah pederim. Vicdanım şu aralıkta bir dakika ârâm etmekle kail olmuyor. Lakin siz oturalım diyorsanız emrinize muhalefet eder isem itaatsizlik etmiş olurum. Buyrun, oturalım" (s. 16).

Tedbirsiz bir profil çizen Gaffar Ağa, aynı zamanda hırslı ve cesurdur. Eşkîyalara karşı durmaktan çekinmez ve bu uğurda kurşunlanır. Öldü sanılarak bir nehre atılır ve yaralı olarak kurtulduktan sonra intikam yeminleri eder. Eşkîya casusu Haso'yu öldürür ve onun kılığına girerek eşkıyaların huzuruna çıkar ve bu şekilde intikamını alır. Gaffar Ağa, inançlı bir karakter olarak da değerlendirilebilir. Oyun boyunca Allah'a yalvarır ve oğlunun intikamını almak için niyazda bulunur. İntikamını aldıktan sonra ise şu şekilde şükürünü eda eder:

Ah, ya Rab, sana çok şükürler olsun. Şu vahşilerden hele evladımın intikamını ve birtakım bigünahlara etmiş oldukları gaddarlıklardan dolayı beni vasıta ederek intikamlarını aldırдың. Huzur-u divanında benim dahi intikamlarımı bu zalimlerden isterim. Ah, ya Rab, der. Teslim-i ruh eder (s. 44).

Gaffar Ağa, romantik bir kişilik olarak da değerlendirilebilir, yeterince realist değildir. Vurulacağını bile bile eşkıyalara kafa tutar. Tehlikeli bir ormanda kahvaltı keyfi yapar. Gençliğinde yine böyle tehlikeli bir ormanda koyun kesip kebab etmiştir. Canını hiçe sayarak hayatını oğlunun intikamına adar. Bütün bunlar, Gaffar Ağa'yı romantik bir karakter hâline getirir.

Mirza: Kaş tüccarı Gaffar Ağa'nın oğludur. Babasına göre daha realist ve öngörü sahibidir. Ormanlık ve ıssız alanların tehlikeli olduğunu farkındadır ve bu tür yerlerden bir an evvel uzaklaşmak için elinden geleni yapar; fakat babasını ikna edemez. Eşkîyalara karşı durur ve direnir, bu uğurda canından olur. Mirza'nın son

nefesinde annesinden helallik almak istemesi ve inleyerek can vermesi ise romantiklik göstergesi olarak değerlendirilebilir:

İşte ölüyorum. Eğer sen bu vahşilerin elinden halas olup hanemize gidersen valideme söyle, bana hakkını helal etsin. Sakın arkamdan gözyaşı dökmesin. Sonra ruz-i cezada davacı olurum. Ah, gel ecel gel. Ölüyorum babacığım, ölüyorum. Ah babacığım, sen dahi hakkını helal et. İşte ömrümün nihayeti. Bari mezarda rahat rahat yatayım. Artık elveda babacığım, elveda. Ah ya Rab, sen babacığıma cesaret ihsan et. Ah, ah (s. 19-20).

Mirza'nın oyun kurgusu içerisindeki yeri oldukça önemlidir. Mirza'nın ölümü hem oyunu dramatize eder hem de oyunun bundan sonraki kısmını şekillendirir. Çünkü Gaffar Ağa, hayatını oğlunun intikamını almak üzerine kurgular ve bu minvalde şekillendirir.

Zülfo: Eşkîyaların reisi. Oldukça acımasız ve gaddardır. Elinde esir durumda olan Gaffar Ağa'yı ve oğlu Mirza'yı öldürmekten çekinmez. Fakat başka bir cihetle oldukça korkak biri olarak da değerlendirilebilir. Ormandaki en ufak bir hareketlilikten bile ürker ve nasıl tepki vereceğini şaşırır. Oyunun sonunda yaralanır, yaptıklarından pişmanlık duyar ve idam edileceğini anlayınca kendini öldürür.

Eşkîya Reisi Zülfo, eşkıyalığın sonunun olmadığını en bariz göstergesidir. Ömrünü haydutlukla geçirmiş ve bu yolda ölmüştür. Dolayısıyla izleyicilere/okuyuculara eşkıyalığın sonunu hatırlatan bir işlev üstlenir.

Haso (Casus): Eşkîyalara haber getirip götürülen ve bu yüzden hakkında idam kararı çıkarılan bir casustur. Her an tehlikeyle yüz yüze olduğu için hayatını büyük bir korku içerisinde geçirir. Haso'nun sonu da tıpkı Eşkîya Reisi Zülfo'nunkine benzer, eşkıyalara haber götürürken canından olur. Bu bağlamda Haso, eşkıyalığın ve bu yola gönül verenlerin sonunu gösteren bir figür olarak değerlendirilebilir.

8. Dil ve Üslup

Sade ve anlaşılır bir dile sahip olan eser, konuşma diliyle kaleme alınmıştır. Eserde günümüz Türkçesine oldukça yakın bir dil kullanılmıştır. Oyunda yöresel ifadeler pek rastlanmaz. Metnin dili, yazıldığı dönemin Türkçesiyle paralellikler arz eder. "Eyü (iyi), deyü (diye), anı (onu), ol (o), kangı (hangi), yigirmi (yirmi), kârûbân (kervan)" gibi sözcükler, yazıldığı dönemin toplumsal yaşamında yaygın olarak kullanılan; fakat günümüz Türkçesinde değişime uğrayan sözcüklerdir. Metinde "Balkan" sözcüğü hem "Balkan" hem de "Balğan" şeklinde yazılmıştır. Etimolojik olarak sözcüğün her iki şekildeki yazımı da doğrudur (Gülensoy, 2011: 110). Yine metinde "torba" sözcüğü, "tobra" şeklinde yazılmıştır. Bu yazım şekli de Osmanlı Türkçesinin özelliklerini gösterir. Farsçadan dilimize geçmiş olan sözcüğün Eski Türkçedeki kullanımı "tobra" şeklindedir (Eyuboğlu,2004: 666). Bu bağlamda

yazarın kendi dönemini yansıtan sade ve anlaşılır bir dil kullandığı değerlendirilebilir.

Eserde çeşitli teknik kusurlar da göze çarpar. Örneğin eserin genel yapısı içerisinde oyuncuların yapacağı hâl ve hareketler parantez içerisinde verilir. Konuşmalarsa asıl metin olarak verilir. Fakat yazar, zaman zaman bu durumu karıştırır ve parantez içerisinde vermesi gereken bilgileri tıpkı bir diyalog gibi asıl metin olarak verir. Örneğin; "Demek benimle müdafaa edeceksin öyle mi? Öyle ise al. (Tabanca) çıkarıp göbeğine (ateş eder). İşte şimdi kıyafetini gör" (s. 19). Görüldüğü gibi yazar, diyaloglar ile oyun karakterlerinin davranması gereken ifadeleri birbirine karıştırmış ve oyunu teknik yönden zayıflatmıştır. Bu durum, baskı hatasından kaynaklanmış da olabilir.

Sonuç

Katiller Yahut Ahz-ı İntikam, Tanzimat'ın ikinci döneminde kaleme alınmış sosyal muhtevalı bir eserdir. Eserde Tanzimat ruhuna uygun olarak halkın eğitilmesi hedeflenmiş ve eşkıyalık olumsuzlanmıştır. Eserdeki sahne, dekor ve söylemler; eserin oynanmaktan çok okunmak için yazıldığı izlenimini doğurur. Bu durum aslında Tanzimat Dönemi için şaşırtıcı bir durum değildir. Özellikle Tanzimat'ın ikinci döneminde yazılan tiyatrolar, oynanmaktan çok okunmak için kaleme alınmıştır. Bunda dönemin tiyatro türü için uygun olmayan atmosferinin ve tiyatroların sahnelenme imkânı bulamayışının da etkisi vardır.

Oyun, bir dram niteliği taşır. Bu durum, eserin başında "millî dram" niteliğiyle açıklanır. Eserde eşkıyalara yakalanan bir baba ve oğlun başına gelenler, oğlun eşkıyalar tarafından öldürülmesi, babanın öldü sanılarak bir nehir kenarına atılması ve sonrasında eşkıyalardan intikam alması romantik/dramatik bir tarzda işlenir. Eserde eşkıyalığın sonunun olmayacağı, hiçbir kötülüğün cezasız kalmayacağı alt temi işlenir ve okuyucu/izleyici bu tür kişiliklerden uzak tutulmaya çalışılır. Oldukça sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınan eser, çeşitli teknik kusurlarına rağmen dönemini yansıtmaya ve tiyatro türünün gerilediği bir dönemde kaleme alınması yönünden kıymetlidir. Her ne kadar dönemin şartları gereği ve teknik yönden sahnelenmesi zor gibi görünse de okuyucuyu tiyatro türüne aşına kılması da eserin bir başka niteliği olarak görülebilir.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan (2013). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- And, Metin (1970). *100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- And, Metin (1972). *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu: 1839-1908*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- And, Metin (2014). *Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bardakoğlu, Ali (1995). "Eşkiya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 463-466.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gözütok, Türkan (2011), "Eşkiyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü", *Türkbilgi*, Sayı 21, s. 49- 72.
- Gülensoy, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Cilt 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hobsbawm, Eric J. (1997), *Eşkiyalar* (çev. Nejdet Hasgöl, Orhan Akalın). İstanbul: Avesta Yayınları.
- İzzet (1304). *Katiller Yahut Ahz-ı İntikam*. İstanbul: Mehmed Cemal Efendi Matbaası.
- Kaplan, Mehmet (2008). *Tevfik Fikret: Devir-Şahsiyet-Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2018). *Ara Nesil Edebiyatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Sağlam, M. Halil (2018). "Zeynel Besim Sun'un Çakırcı Mehmet Efe Romanında Başkahraman Üzerine Tespitler", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, s. 184-208.
- Şener, Sevda (2003). *Dram Sanatı*. İstanbul: Mitos Yayınları.
- Taner, Haldun; AND, Metin ve NUTKU, Özdemir (1966). *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yiğit, Yücel (2017). "Mütareke Günlerinde Balıkesir'de Eşkiyalık Hareketleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkiyalık ve Terör*, Editör: Osman Köse, Samsun, İlkadım Belediyesi, s. 565-578.
- Yiğitoğlu, Mustafa (2017). *Ömer Polat'ın Eserlerinde Sosyal Eleştiri*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.

EK:

KATİLLER YAHUT AHZ-I İNTİKAM

MİLLÎ DRAM 3 FASIL

MÜELLİFİ

İZZET

1304

Eşhas

Gaffar Ağa: Kumaş Tüccarı

Mirza: Oğlu

Zülfo: Eşkîya Sergerdesi

Raşo: Eşkîya Muavini

Alo: Eşkîya

Temo: Eşkîya

Haso: Casus

Cesur Rüstem: Kır Serdarı

Ali, Mahmut, Cebbar, Kasım: Avanesi

Bir çoban, ahali, ağnam ve gayrihim

61

[4]⁵“Birinci Fasil”

“Birinci Perde”

Perde açıldıkta dehşetli bir orman, ormanın arka tarafından bir nehir, ormanın sağ tarafından geçilir bir ince yol. Eşkîya her biri ağaç altında uyur. Bu aralık reis kayalıktan çıkıp avanesine nazar ettikten sonra tabancasını çıkarıp havaya ateş ettikte yatan eşkıyalar havf ile birdenbire sıçrayıp kalkarlar.

⁵ Orijinal metindeki sayfa numarasını gösterir.

[5] "Birinci Temaşa"

Reis, Alo, Raşo, Temo sonra Haso

(Reis)

Aferin size, yatıyorsunuz öyle mi? Canımı size teslim edip mağarada uyudum. Siz ise bu aralıkta lakayt, babanızın evi gibi hep birden uykuya yatmışsınız. Sizde hiç düşünmek yok mu ki bizim süluk ettiğimiz tarik ne kadar muhataralı bir tariktir? Bir kere siz hiç oralarını tefekkür etmiyorsunuz. (Raşo'ya hitaben) Aferin kabadayı sana. Hele onlar cehaletle mülahaza etmeyerek yatıyorlar. Sen ise muinime dâhil olalı on sekiz sene oldu. İyi biliyorsun ki dört göz ile kendimizi muhafaza etmekte iken kaç defa baskın vuku buldu. Sen kendin biliyorsun ki bizi takip etmek için bütün valiler tarafından kır serdarlarına emirler verildiğini. Karanlık Dere'de [6] casus söyler iken sen işitmedin mi? Seni muavin niçin ittihaz ettim. Ancak kendimin bir saat rahatlığı için.

(Raşo)

(Mahcubiyetle) Evet ağa, hakkınız var. Bu hususta olan kusurumu affedersiniz. Şimdiye kadar hiç böyle mülahazasızlık etmemiş idim. Çünkü geçenki vukuattan beri bu Balkan'a firar ettik ise de cesaret ederek gözümüzü kapamağa bir türlü vicdanımıza hükmedemez idik. Her nasılsa burada birbirimizle konuşur iken uyku galebe ederek uyumuşuz.

(Reis)

(Hiddetle) Azcık uyurmuşuk ne demek. Pekâlâ biliyorsun ki sebat-ı beşerin bir yırtıcı arslanın telefine hücum ettikleri gibi bizim dahi takibimiz için bütün muhafaza-i vatan memurlarını taciz ediyorlar. Biz vahşi bir adamlarız. Hem öyle bir vahşi ki [7] Cenabıhakk'ın halk ettiği bütün yırtıcı canavarları dahi bizlerden nefret ederek önümüzden firar ettikleri gibi iskân ettiğimiz Balkanlarda bile tutunamıyorlar. Her ne ise işte. Hepinize birinci defa olarak ihtar ediyorum. Eğer bir daha böyle bir uygunsuzlukta hanginizi görür isem düşman için hazırladığım tabancaların kurşunlarını beyninize boşaltırım. Bakınız buralarını iyice fikrederek akıldan çıkmasın (Ormanda ayak sesi işitilir).

(Alo)

(Arkasına bakarak telaşla) Ağa, bir ses var, birisi geliyor galiba (Hepsi ormana havf ile bakarlar).

(Reis)

Silahlarınızı iyice muayene edin. (Temo'ya) Temo sen de git şu nehrin kenarındaki olan ağacın dibinde etrafa iyi dikkat et. Eğer birisi zuhur [8] eder ise acele gelip bize haber vermeli (Temo kayalık içinde gaip olur). (Bu aralık Kürt maşlahı

arkasında, yüzü beyaz mendil ile bağlı olarak ağaçlıktan Haso görünür. Ve hem arkasına bakarak telaşla gelir).

(Raşo)

Ağa, casus imiş gelen, bir hayırlı haber olmalı.

(Reis)

Güzel keşfettin. Lakin telaşına bakar isen bir muhatara olmalı. (Gelen casusa) Gel bakalım. Gel benim muhibb-i sadıkım. Yine ne haberle geldin? İnşallah hayırlı bir haber getirdin (Casusun etrafını ihata eder).

(Casus)

İNşallah hayırlıdır. Lakin tetik davranmalı. Cafer Ağa, takımıyla beraber selamı var. [9] Kaş tüccarlarından birisi malını satıp bugünlerde memlekete gideceğini Cafer Ağa'nın çaşdı tüccarın akşam yattığı han sahibinden haber almış. Ben buraya gelir iken Karanlık Dere'de Cafer Ağa ile avanesine rast geldim. Bana sizin için tüccarın iki yoldan başka gidecek bir yolu yoktur. Cafer Ağa, Karanlık Dere yolunu kesecek. Sizin için dahi burasını dikkat etmenizi tetbiye etti. Benim dahi telaşla geldiğimin sebebi bunun içindir.

(Reis)

Yaşa casus, yaşa. Hakikat fedakâr sadık bir dost imişsin. Acaba tüccar yalnız mı imiş?

63

(Casus)

Yattığı han sahibi çaşıda iki kişi haber vermiş, başka var mı yok mu bilmiyorlar.

[10] (Reis)

Ya, öyle ise ihtiyat lazımdır. Sen şimdi gidip Ali Bey'in çobanına benim için söylersin. Gitsin kendisinin yapmış olduğu baruttan akşama yahut gece getirsin. Sen de Cesur Rüstem takımına dikkat et. Ha, lakin hatırımdan çıkacak idi, yüzünüzü niçin mendil ile bağlamışsınız.

(Casus)

Sorma, İllahi sor[ar] isen acele size diye ormanın alt tarafında çalılığa düştüm. Bütün yüzüme dikenler saplandı.

(Reis)

Var ol dostum. Etmiş olduğun fedakârlığa mukabil mükâfatını ziyadesiyle alırsın. Her ne ise [11] sen şimdi git. Söylediklerimi güzelce tesviye et.

(Casus)

Tesviye olunacak hususâtтан dolayı hiç keder etmeyiniz. Allah'a ısmarladık (der, ormana girer, gaip olur).

"İkinci Temaşa"

Reis, Raşo, Alo sonra Temo

(Raşo)

Ağa, doğrusu güzel cesaretli casusumuz var, aşk olsun.

(Reis)

Evet, hem cesaret ve hem de sadık-ı muhibb ve dost. Fedakârlık, ancak böyle muhataralı mahallerde [12] yapmalı. Evet, bin canım olsa hepsini casusun yoluna feda edebilirim. Çünkü hayat-ı beşerin içinde ondan sadık bir dost bulamadım.

(Alo)

Ağa, ben casusu çocukluğumdan beri bütün bu yolda sarf ediy[o]r. Elbette sadakat göstermez ise geçinebilir mi? (Ormana bakarak) Aman Ağa, Temo acele koşarak geliyor (Temo ormandan telaşla gelir, hepsi üzerine giderek).

(Reis)

Temo, hayrola. Bir zuhurat mı var? Söyle.

(Temo)

Evet. Ben nöbet beklediğim ağacın dibinden yirmi hatve ötede olan sivri kayanın [13] üzerine etrafı seyretmek için gitmiş idim. Ötedeki cadde yoldan şu ince yola iki kişinin saptığını gördüğümde hemen koşarak haber vermeğe geldim.

(Raşo)

Ağa, gelen adamlar için vicdanım Haso'nun söylediği adamlar olduğuna hükmediyor.

(Reis)

Her kim olur ise olsun. Ancak kendi vazifemiz her ne gûnâ ise biz onu icra etmeliyiz. (Raşo'ya) Birader sen şimdi Alo ile beraber şu yolun alt tarafındaki büyük kayanın arkasında gizlen. Ben dahi şu şehrin kenarındaki sazlığa Temo ile birlikte saklanacağım. Sakın birdenbire meydana çıkmayasınız. Ben iyice geçen adamların kim olduklarını saklandığım yerden muayene ettikten sonra [14] şu tabancayı ateş ettiğim anda hepiniz silahlarınızı yolcuların üzerine nişan alarak

ihata edersiniz. Ben teslim olmalarını ihtar ederim. Şayet müdafaa ederler ise hep birden ateş ederek telef ederiz. Haydi bakalım vaktin müsaadesi yok.

(Raşo)

Eğer onlar bizimle cesaret ederek mukabele edebilirler iseler onları cesur yiğit sayarım.

(Reis)

Evet, her bir hususu meydan yerinde belli olur. (Raşo ile Alo giderler) Haydi Temo biz de mevkiimizi bulalım (der, nehrin kenarında kayanın arkasına gizlenirler. Bu aralık Gaffar Ağa ile oğlu Mirza ince yoldan görünürler).

“Üçüncü Temaşa”

Gaffar Ağa, Mirza (sonra) Hep Eşkîya

(Gaffar Ağa)

Evet oğlum, ben bundan iki sene evvel şu şehrin kenarında [15] güzel bir yaz gecesinde Görsün⁶ çobanlarından bir güzel Karaman koyunu kesip çoban kebabı pişirmiş idim. O kebabın lezzeti hiç hatırımdan çıkmıyor. İşte şimdi oturduğumuz kayanın dibi[ni] gördüm de hatırıma geldi. Lakin dikkat ediyor musun evladım? Şu ağaçların dallarında öten yaban bülbüllerinin sedaları insana hazin bir iştîyak hasıl ediyor. Ne güzel manzara!

65

(Mirza)

(Havf ile) Evet babacığım, pek güzel mevki, lakin cesaret lazım. Böyle mahfi mahallerde ârâm etmek şekavete süluk eden vahşilere mahsustur. Siz maşallah güzel cesaret. Burayı kendinize makam ittihaz etmişsiniz. Ben beraber bulunsa idim bir türlü cesaret edemez idim. Çünkü böyle bir mevki dest-i şekavetten hâlî olamaz. (İlerlerler) Gideyim babacığım, bir saat evvel şu Balkan'dan kendimizi halas edelim.

(Gaffar Ağa)

Yanlışınız var evladım! Hakikat aşiret Kürtleri süluk ettikleri [16] tarik-i şikâktır. Lakin onlar da bir kervan yahut posta geçecek yol var ise hep orasını ihata ederler. Böyle mahfi Balkan'da ne işleri var. Ben yirmi beş senedir ki azimette daima bu aralıktan geçerim. Hiç öyle bir insana tesadüf etmiş adam değilim. Oğlum, gel

⁶ کورسن Bir yer ismi. Tam olarak okunamamıştır.

şurada yarım saat rahatla kahvaltı edelim. Ba'de yolumuza devam edelim. Takdirde yazılan tedbirde bozulmaz.

(Mirza)

Vallah pederim. Vicdanım şu aralıkta bir dakika ârâm etmekle kail olmuyor. Lakin siz oturalım diyorsanız emrinize muhalefet eder isem itaatsizlik etmiş olurum. Buyrun, oturalım (der, bir ağacın dibine oturarak dağarcıktan ekmek ve peynir çıkarıp yemeğe başlarlar). Bu aralık reis-i harami, kaya arkasından çıkıp yavaş yavaş gelip görünmeyerek baş uçlarına dikilir.

(Gaffar Ağa)

(Yemek yemeğe devam ederek) Gördün mü Mirza. İnsan yedikçe böyle bir mevkide iştihası açılıyor.

[17] (Mirza)

Evet, bu iştahla ekmek yememize ben de taaccüp ediyorum. İnşallah sonu hayırlıdır (devam ederler).

(Reis)

Gizli kahkahadan sonra tabancayı çıkarıp havaya ateş etti. Hemen mevcut eşkiya nişan alarak Gaffar Ağa ile Mirza'nın etrafını ihata ederler. Reis ileri yürüyerek, ağalar hiçbir cevap vermeyerek üzerinizdeki mevcut akçeyi bırakıp kendinizi kurtarmalısınız yoksa.

66

(Gaffar Ağa ile Mirza)

(Cesaretle) Yoksa ne yapmak istersiniz?

(Reis)

Yani müdafaaya kalır ise iki taraftan gaip etmiş olursunuz.

(Mirza)

(İlerleyerek hiddetle) Demek telef edip hemen akçemizi alacaksınız, öyle mi? (Babasına) [18] Ah gafil peder. Sana bin defa şuradan gidelim diye söyledim.

(Gaffar)

(Gayet hiddet ve cesaretle) Ah alçaklar. Vicdanımız nasıl bu dinâyeti kabul ediyor. Gidip hanenizde alınızın teriyle kazanıp helalinden nefsinizi doyursanız olmaz mı ki bizim gibi vatanından hasret kalmış biçareleri gafilen böyle bir mahfi mahalde ihata ediyorsunuz?

(Reis-i Eşkîya)

(Hiddetle) Artık size tekrar ihtar ediyorum. Teslim olunuz diyorum. Sonra size uzanan şişhanelerin naralarıyla beraber ciğerinize saplanan kurşunların acısı sizi pişman edecek.

(Mirza)

Pişman mı edecek? Teslim mi olunuz? Cenabıhakk'ın vermiş olduğu hayatımın nihayetine kadar sizinle mukabele edeceğim. Alçak katiller. (Pürhiddetle palayı çekerek) Alçak, er isen meydana gel (Meydana doğru ilerler).

[19] (Reis-i Eşkîya)

Demek benimle müdafaa edeceksin öyle mi? Öyle ise al. (Tabanca) çıkarıp göbeğine (ateş eder). İşte şimdi kıyafetini gör.

(Mirza)

(Babasının yanına yıkılarak) Ah, alçak vahşi. Ciğerlerimi parçaladın. Ah yüreğim, Ah. Babacığım ölüyorum.

(Gaffar Ağa)

(Mirza'nın üzerine kapanarak) Ah, evladım en sonunda böyle bir vahşi kurşunuyla mı hayatın mahvoldu? (Göğe bakarak) Ya Rab, sen bana cesaret ihsan et. Şu alçaklardan intikam alayım.

(Mirza)

Ah, babacığım. Sana ben söyledim. Böyle ıssız mahaller vahşiler ile memlû olduğunu ihtar ettim. Ama sen inat ederek agvâ-yı şeytana uydun. Lakin hepsi boş efkâr. Benim takdir-i ezelim bu yüzden imiş. İşte ölüyorum. Eğer sen bu vahşilerin elinden halas [20] olup hanemize gidersen valideme söyle, bana hakkını helal etsin. Sakın arkamdan gözyaşı dökmesin. Sonra ruz-i cezada davacı olurum. Ah, gel ecel gel. Ölüyorum babacığım, ölüyorum. Ah babacığım, sen dahi hakkımı helal et. İşte ömrümün nihayeti. Bari mezarda rahat rahat yatayım. Artık elveda babacığım, elveda. Ah ya Rab, sen babacığıma cesaret ihsan et. Ah, ah (der, vefat eder).

(Gaffar Ağa)

(Heyecan ile) Evladım sonunda senin o nazik vücudun kanlar içinde olarak bir vahşinin kurşunuyla telef olacağını kim bilir idi. Lakin ya senin intikamını alacağım yahut bir diğer vahşinin kurşunuyla helak olarak sana mülaki olmak için Cenabı İzzet'in ihsan ettiği kuvvet-i iktidarımın hepsini bu hususta istimal edeceğim.

(Reis-i Eşkîya)

(Gülerek gizli) Allah vere de kilitli akçeleri olaydı. (Gaffar Ağa'ya) Ey arkadaş, cevap ver. Akçeleri teslim [21] edip canını selamete çıkaracak mısın? Yoksa şu yatan mevta gibi sen de mukabele mi edeceksin?

(Gaffar Ağa)

(Şaşkın ve pürhiddetle birden kılıcı alarak reisin üzerine yürür) Hain katil. Eğer mert isen karşıma gel. Şu yatan evladımın intikamını alayım da bak insan öldürmek nasıl olur.

(Reis-i Eşkîya)

Hemşehrim, sana acırım (Bir iki eşkıya Mirza'nın belinden akçe kemerini çıkarırlar).

(Gaffar Ağa)

(O hâlde) Alçak, sende acınacak yürek var mı? Üç seneden beri vatan u 'iyâline hasret kalan ihtiyar bir pederin evladını telef eden bir alçak vahşiye öldüreyim zannediyorsun?

(Reis-i Eşkîya)

Öyle ise ölümüne kendin artık mecbur oluyorsun. Etrafına bir kere dikkat et (Gaffar Ağa etrafa bakacağı [22] anda eşkıyaların hepsi birden Gaffar Ağa'ya ateş ederler. Gaffar Ağa cansız yere düşerek).

(Gaffar Ağa)

Ah, tatlı canım nihayet buldu. Ya Rab, ah (Vefat eder).

(Reis-i Eşkîya)

İşte ikiniz de inadınızı icra ettiniz. (Avanesine) Çabuk şunların kemerlerini alıp kendilerini nehre ilkâ edin. (Eşkîyalar mevtaların kemerlerini alarak inerler. (Casu[s]) Telaşla gelir. Eşkîyalar (casusun) etrafını ihata ederler.

(Casus)

Çabuk, burayı terk etmelisiniz. (Kır serdarı) Avanesiyle ovada dolaşiyor. Atılan silahların sedasını işitti ise mutlak buraları anlamak için bütün ormanı ihata eder.

(Reis-i Eşkîya)

(Telaşla) Mutlak silah sesini işitmişlerdir. Demek muhatara içindeyiz. Aman, haydin öyle [23] ise başımızın çaresini arayalım. (Palasını çekerek) Arkam sıram geliniz (der, koşarak bütün eşkıya ormana girip gaip olurlar. Cesur Rüstem avanesi koşarak ince yoldan çıkarlar).

(Cesur Rüstem Ağa, avanesi)

(Cesur Rüstem)

(Eliyle ormanın içerisini göstererek) İşte, alçaklar kaçıyorlar. Çabuk arkam sıra gelin (der, ormana girerler).

(Perde kapanır).

Perde açıldıkta birinci perdenin aynı. Hava bulut karanlığı ve nehir içinde zeminde el ve baş müşahede olunarak beş dakika sonra Gaffar Ağa ıslak elbise ile nehirden çıkıp ormana doğru gelir ve elbisesinden akan suları sıkır.

[24] "Birinci Temaşa"

Gaffar Ağa (sonra) Casus

(Gaffar Ağa)

Of, ey alçak felek. En sonunda beni üryan edip bir tanecik evladımın acısıyla 'ıyâl u vatanımdan dūr ve mehcūr bıraktın da vicdanın rahat etti mi? (Düşünerek) Ah, aklıma geldikçe şu ulu ağaçlara başımı vurarak kendimi helak edeceğim geliyor.

İşte, işte şurada gül yüzlü evladımı kanlar içinde olarak hayatımı mahvettiler. Ah, nihayet beni gafilen bütün vahşiler ateş ederek öldü diye şu nehre ilkâ ettiler. Lakin Cenabıhakk'ın ihsan etmiş olduğu hayat mahvolmayarak yeniden ihsan ettiği için evladımın intikamını ve hayat-ı beşere etmiş oldukları gaddarlıkları ve bigünahların kanına girdikleri için Cenabı İzzet'in bana ihsan ettiği hayatımın nihayetine kadar o vahşilerden intikam almak için hep hayatımı bu hususta feda edeceğim. Ah, lakin göğsüme saplanan kurşunların tesiri ile yaralarımın akan kanlar [25] vücudumda kuvvet bırakmadı. Ah, şurada bir çobana tesadüf edip de bir ateş alabilir miyim? Lakin yolcu dahi yok (diyerek ormana gider).

(Casus)

(Telaşla ince yoldan çıkarak gelir) Çok şey, her hangi yoldan gitsem bütün kır serdarlar[1] bizim takibimiz için orman yollarını ihata etmişler. Ah, hep kabahat bizim reisimizdedir. Geçenki tüccarı oğluyla beraber telef edip nehre atmışlar. O gün akşamıysa dere köyünün oduncularından birisi ormandan odun keserek nehrin kenarından gider iken suyun kenarında vurulmuş bir mevtaya tesadüf ederek gidip hükûmete haber vermiş. Vali paşa, bütün kır serdarlarına her kim bu cenabeti irtikâp etmiş ise takip birle huzuruna getirilmesini emretmiş. Lakin şimdi gidip reise bu mevkii terk etmesi için ihtar edeceğim. Zira başka çaremiz kalmadı.

(Gaffar Ağa)

(Kucağında odun ile gelerek gizli) Ah alçak [26] katil. Meğer ise bu alçak, casus imiş. Hep söylediği sözleri işittim. Lakin nasıl bir vasıta ile şu alçağı telef edeyim (Yavaş yavaş ileri doğru gelir).

(Casus)

(Birdenbire havf ile görerek tabancasını çekerek) Gelme üzerime. Sen kimsin ki böyle mahfi mahalde gizleniyorsun? Çabuk söyle. Zira bir adım daha ileri hareket eder isen bilmiş ol ki hayatına mahrum kalacaksın. (Gizli) Acaba memurlardan bir tebdil mi?

(Gaffar Ağa)

(Gizli) Ya Rab, ne desise ile şu alçağı helak etsem. (Casusa) Eğer ağa, benim için havf ediyor isen sakın vicdanını tahrik etme. Ben naçar, taayyüş sebebiyle İstanbul'a gitmek için bir kervana katılarak yolda gelir iken açlıktan takatim kalmayıp geri kaldım. Nihayet yol üzerine tesadüf eden karyelerden biraz eklemek alarak yine yoluma devam ettim. İşte hâlim de malum. Şu nehrin geçidini bilmeyerek nehre girdim. Şiddetle akıntısı beni yarım saat götürdü. Nihayet var kuvvet pazıya verip kendimi [27] güç hâl ile karaya çıkarmağa gayret edip çıktım. İşte şimdi elbisemi kurutmak için odun toplayıp şurada ateş yakacaktım. Benim için eğer vicdanında bir havf hasıl olduysa def etmek için gayret et. Zira benden sana asla bir ziyan gelmez.

70

(Casus)

(Gizli) Az kaldı biçarenin nahak yere günahına girecektim. (Gaffar Ağa'ya) Affedersin birader, ben seni memur tarafından bir casus zannettim.

(Gaffar Ağa)

Hayır birader, insan hâli bu. Velew ki böyle bir mahfi mahalde insan muhataradan hâli olamaz. Hâlbuki böyle mahalde geçen adamın önüne bir tavşan çıksa dahi havf eder. Bir de kaldı ki insan (gizli) alçak eğer böyle yalan bir desise ihtar etmese idim hiç bu lakırdıları söylemeğe bırakır mı idin? Lakin nasıl etsem de bigünah, biçareleri telef eden şu belindeki silahlardan birini alsam?

[28] (Casus)

Evet, birader. Çünkü havfin sebebi şu ki ben öyle bir nefrete şayan üç sene mukaddem katlime ferman çıkan bir caniyim. Evet, onun için önüme tesadüf eden ağaçların gölgesinden [havf] ederek silah istimal ederim. Başımı bir tarafa çevirsem acaba birisi mi geliyor? Hasılı hayatım o kadar muhatara içinde ki ağaçtan düşen bir kozalak hışıltısı kulağıma gelse o anda kendimi sipere atarım.

(Gaffar Ağa)

(Sahte taaccüble) Çok şey, bu kadar nefretle müttehem olmağa sebep nedir? (Gizli) Ya Rab, çok şükürler olsun ki casuslukla birtakım bigünah adamları telefine sebep olan bir alçağın vicdanına merbut olan esrarını kendi lisanıyla ikrar ediyor.

(Casus)

Evet, sebebi şu ki ben şekavet fırkasının casusuyum. Yani her bir hareket benim vasıtamla vuku bulduğu için takibim için ahali tarafından edilen gayret [29] üzere idamım için ferman buyrulmuş olduğunu haber aldığım günden beri azim bir muhatara içindeyim (der, yanındaki olan bir kayanın üzerine otururlar. Casus elindeki tabancayı üstüne koyarak) Lakin bugün havada pek şiddetli bürudet var.

(Gaffar Ağa)

(Gizli) Ah, şu tabancayı görmeyerek alsam, çabuk çabuk o taştan katı olan ciğerlerini alev ile memlû ederim. (Aşikâre) Evet pek şiddetli. Lakin odunları kırmak için bir aletimiz yok. Zira soğuk ciğerime işledi.

(Casus)

Ben odunu kırmak için işte şu pala ile işimi görürüm. (Bu aralık Gaffar Ağa bir karîb tabanca alarak gizler). Al, şu odunları kır güzelce. Bir ateş yak, hem elbiselerini kurut hem de ısıtırız (der, palayı verir).

(Gaffar Ağa)

Palayı alıp ileri doğru gelerek (gizli) [30] evet, şimdi öyle bir ateş yakayım ki şiddetinden aman yandım diye bağırısın. Ah, intikam (der, mağrurane gezinmeğe başlar).

(Casus)

(Gaffar Ağa'nın tavrına dikkat ederek kendi kendine) Çok şey, bu adamın şimdiye kadar ettiği hareketler mahfi oldu. Şimdi ise mağruriyetle dolaşmaktan maksûdu ne oluyor. (Ayağa kalkarak aşikâre) Birader, hani ya ateş yakacak idin? Hem niçin öyle hiddetli hiddetli dolaşıyorsun?

(Gaffar Ağa)

(Hışımla bakarak) Alçak hain, demin bana nasıl üzerime gelme diye ihtar ettin ise işte ben dahi sana o vecihle mukabele ediyorum. Eğer elinde bir hüner var ise icra et ve karşında duran adama iyice dikkat et. (Gizli) Katil herif, şimdi de canını benim elimden halas etmeğe bir vasıta bul bakayım.

(Casus)

(Hayret ve taaccüble) Biraderim, meramın nedir? Yoksa eline teslim ettiğim bir demir parçasıyla mı bana mukabele edeceksin. (Hiddetlenerek) Demek sen bu

heyetle [31] beni takip etmek için hükûmet tarafından bir tebdil imişsin öyle mi?
Lakin kendine yazık edersin

(Gaffar Ağa)

(Pürhiddetle) Alçak, hükûmet tarafından gelen tebdilden değilim. Ancak kendi intikamımı almak için son hayatımı bu hususta sarf edeceğim. İşte kulağınla işit. Evvela senden intikamı alıp sâniyen senin vasıta olduğun birtakım bigünahları telef eden o cani vahşilerden dahi intikam alacağım.

(Casus)

(Azim bir hiddetle) Casus, demek sen kırk seneden beri bütün âleme havf veren bir şekavet fırkasının telgrafını mahvetmek istiyorsun. Öyle ise hayatın gidiyor (der, elini silahlığa götürüp tabancayı bulamayınca hayretle) Ah, alçak, en sonunda gafilen beni tuzağa düşürdün öyle mi?

(Gaffar Ağa)

Alçak, bak hakikat silaha davranıyorsun, endâht edeceğin tabanca kimin elinde? Evet bak ki senin [32] düşmana hazırladığın bir tabancayı hıfzedemeyerek hasmının eline geçti. İşte o da senin gibi bir alçağın vasıtasıyla birtakım biçarelerin telefine sebep olduğun için hayat-ı habasetini şimdikiye kadar muhafaza eden şu tabanca, vücudunu mahvedecek (der, tabancayı göğsüne ateş eder).

(Casus)

(Elini göğsüne koyarak) Ah, vuruldum medet. Yetiş, ah (der, düşer, ölür).

(Gaffar Ağa)

Geber, hain alçak. İşte şimdi kıyafetini gör. (Kılıncıyla başını keserek) Evet bundan iyi vasıta olmaz. Nasıl bu alçak, tebdil elbise ile birtakım biçarelerin hayatına sebep olarak telef ettiriyor ise ben dahi bunun elbiselerini alıp tebdil olarak o vahşilerden evladımın intikamını alacağım. (Casusun elbiselerini alarak başını mendil ile bağlayıp iki adım geriye çekilip diz çökerek) Ah, ya Rab, sen ne kadar büyük ve ulusun ki evvela vahşi kurşunuyla telef ve maktulen nehre ilkâ [33] ve hayatını iki cihetle terk eden bir mazlum biçareye tekrar hayat bahşederek hayatının mematına bâdî olan şu vahşi mahluktan o biçarelerin intikamını aldırıyorsun. Ah, ahde intikam. Evladım, Cenabıhakk'ın inayet-i ihsanıyla intikamlarımızı alacağım. Ah, intikam, intikam (der, gider. Ağaçlar içinde gaip olur. Bu aralık) Ormanda çan sedalarıyla beraber birkaç ağnam koyun ve arkalarında bir çoban, elinde uzun bir değnek ve arkasında dağarcık, koyunları sürerek ağaçların arasından zuhur eder.

“İkinci Temaşa”

Çoban, koyun

(Çoban)

(Çoban, koyunları sürerek) Dur, hey hey, Karabaş. (Ayrılarak) Canım nerde bunlar? Benden barut istemişler. Hâlbuki kaç saattir ormanı alt üst ettim, kimse yok. [34] (Casusun laşesini görerek) Ey, bu kim bu aralıkta yatan? (Ayağıyla leşe vurarak) Bana bak hemşeri, ey. (Gülerek) Haberi bile yok, amma da cesaret ha. Doğrusu benim harcım değil böyle mahalde yalnız yatmak. (Dikkatle bakarak havf ile) Aman bunun başı da yok. Acaba kim kesmiş? Korkarım bizim merhametli yüreklilerin işi aman. Getirdiğim barutu şu taşın kovuğuna koyup gideyim, başım bir belaya uğramasın (der, dağarcıktan bir torba barut çıkarıp taşın içine koymağa meşgul olur). (Bu aralık Cesur Rüstem) Avanesiyle her biri bir heybetle gelirler.

“Üçüncü Temaşa”

Evvelkiler, Cesur Rüstem, avanesi

73

(Cesur Rüstem)

(Çobanın arkasına gelip dikilir. Gizli) Bak şu alçağa kim ne memul eder.

[35] (Çoban)

(Kendi kendine meşgul olduğu hâlde) Şimdi nerde iseler onlar bulurlar. Ben şuradan def olayım. (Geriye dönüp Cesur Rüstem’i görerek birdenbire) Aman ya Rab (düşer, bayılır).

(Cesur Rüstem)

Seni alçak seni. (Avanesine) Bayıldığı yerde bağlayın şu alçağın ellerini. (Avanesi çobanın ellerini bağlar iken perde kapanır). (Perde açıldıkta gayet dehşetli bir orman, sağı solu sivri kayalık, ara yerlerinden geçilir bir ince yol. Mevcut eşkıyalar ince yoldan müşahede olunur).

“Birinci Temaşa”

Reis, avanesi (sonra) casus

(Reis-i Eşkîya)

(Avanesine hitaben) Çocuklar, işte her bir ümidimiz mahvoldu. Katlimiz için buyrulan emr-i fermanı [36] hükûmet, ahalinin önünde okumuşlar. Bizi takip etmek için bütün kır serdarlarıyla beraber bizi arıyorlar. Size şunu söyleyebilirim ki teslim olmamak için bir tedbir düşünelim.

(Raşo)

(İki adım ileri gelerek) Tedbirimiz şu ki bütün vücudumuz pare pare oluncaya kadar uğraşmalısınız. Çünkü teslim olsak siyasette bütün ahalinin önünde katledecekler.

(Neferât hepsi birden)

Evet ağa, biz hep bu efkârdayız.

(Reis-i Eşkîya)

Mademki hep bir efkârdasınız, ben de sizinle beraberim. Lakin şunu da bilmiş olunuz ki takibimiz için gelen ahali ve memurîn ile edeceğimiz müdafaada eğer mağlup olarak bizi derdest edecekleri anda yedimizde bulunan silahlarımızla kendi yüreğimizi parçalayarak terk-i hayat ve teslim-i ruh etmeliyiz. (Palayı çıkarıp ortaya uzatarak) İşte [37] şu emrime itaat eden palasını palamın üzerine uzatsın.

(Hep eşkıya)

(Silahlarını uzatarak) Evet, hep emrine itaat ederiz.

(Reis-i Eşkîya)

Aferin çocuklar. İşte böyle olmalı. Lakin sabahtan beri hâşû görünmedi. Yoksa başına bir kaza mı geldi? (Bu aralık ormandan Gaffar Ağa, casus heyetiyle gelir).

(Alo)

İşte geliyor, lakin pek süratli.

(Reis-i Eşkîya)

(Casusa doğru gidip elinden tutarak) Telaşla, ah benim muhibb-i sadıkım. Böyle süratli gelmene sebep ne oluyor? Yoksa bir muhatara mı var?

(Casus yani Gaffar Ağa)

(Göz altından Reis-i Eşkîya'ya hışımla bakarak) Evet, muhatara var.

[38] (Casus yani Gaffar Ağa)

(Göz altından Reis-i Eşkîya'ya hışım ile bakarak) Evet muhatara, hem pek müthiş muhataradır. Çünkü bütün kır serdarları ile hep karye ahali birlikte birlikte olarak arıyorlar. Ben şu ince yoldan gelir iken onlar dahi ormanın alt tarafında cem olarak müşavere ediyorlar idi. Evet, Cesur Rüstem diyor ki bir de burasını ihata edelim,

içerisini arayalım. Belki buraya firar etmişlerdir der iken işittiğim gibi hemen koşarak haber vermeğe geldim. (Gizli) Yani intikam için geldim.

(Reis-i Eşkîya)

(Dehşetle ormana bakarak) Demek muhatara içinde kaldık. (Avanesine) Nısfınız şu ince yolun ağzını muhafaza edin, nısfınız dahi benimle beraber geliniz. Şu kayayı siper ederek sağdan gelen zuhuratı gözetelim. Demin size ihtar etmiş olduğum emri akıldan çıkarmayın. (Casus) Fedakâr yiğit, sen benimle beraber gel. Zira bu muhatarada seni yanımdan ayırmasını istemiyorum.

[39] (Casus)

Evet, zaten ben dahi seninle beraber geleceğim (Ormanda birkaç silah sedası işitilir).

(Reis-i Eşkîya)

(Havf ile) İşte bizi arıyorlar, haydin vaktin müsaadesi yok (der, palalarını çekerek eşkıyanın nısfı sağa ve diğer nısfı sol tarafa giderler, gaip olurlar).

(Gaffar Ağa yani Casus)

(Arkalarından bakarak) Alçak katiller. Siz iyi kendinize siper bulun (Yine silah patlar). Ah, şu silahların sedası, kulağıma vızlanan kurşunlar, intikam alacağım vahşilerin ciğerine saplanıyor zannediyorum. Ah evladım. Acaba senin intikamını şu vahşilerden ne zaman alıp da vicdanım rahat olacak (der, gider. Bu aralık birçok silah patlayarak Cesur Rüstem arkasından avanesi ve birtakım ahali ellerinde çıplak kılınçlar ile bir dehşetle gelirler).

75

[40] "İkinci Temaşa"

İleride gelen Cesur Rüstem ile avanesi sonra mevcut eşkıya daha sonra birkaç ahali ile Gaffar Ağa

(Cesur Rüstem)

(Hiddetle) Çok şey, demek bu kadar cephaneyi boşuna telef ettik. Hiçbir zuhurat yok. Acaba bize haber veren yanlış mı haber verdi? (Bu aralık kayalık aralarından birçok silah patlar). İşte, işte alçaklar, hep siperden ateş ediyorlar. (Hep birden ateş ederek kayalıklar arasına koşarak giderler. Bu aralık Reis-i Eşkîya ve avanesi meydana çıkıp daima ateş ederek sol tarafa kaçarlar. Arkalarından Cesur Rüstem avanesi ateş ederek, koşarak giderler. İçeride birçok silahlar patlar. Bir dakika sonra Reis-i Eşkîya elinde kılınç ve göğsünde kanlar akarak gelip meydana düşer).

[41] (Reis-i Eşkîya)

(Elini yarasına kapayarak) Ah, yüreğim yanıyor. Nihayet hüküm-ü kanun yerini buldu.

(Cesur Rüstem)

Avanesiyle aralarında eşkıyaların elleri bağlı gelir.

(Cesur Rüstem)

(Kanlar içinde baygın yatan Reis-i Eşkîya'ya) Alçak, acaba endâht ettiğim tabancamın kurşunundan kendini kurtarır mıyım zannettin öyle mi?

(Reis-i Eşkîya)

(Can acısıyla) Ah, hain. En sonunda bana kıydın öyle mi? Lakin akan kanın şiddetinden bütün azalarım hareketten sakıt oldu. Yoksa şu heybetimle senin dahi murdar kanını şu topraklardaki kuruyan otları sular idim. Ne çare ki melekü'l-mevt pençesini ciğerime atmış, ruhsat vermiyor.

(Cesur Rüstem)

Alçak, mademki hep sen cesursun. Ciğerine saplanan tabancaya da karşı dur bakayım (Gaffar Ağa'yı sol memesinden [42] kanlar akarak ahali koltuklarına girmiş oldukları hâlde orman içinden getirirler).

(Reis-i Eşkîya)

(Casusu görerek) Ah benim fedakâr dostum. En sonunda senin de mi hayatını mahvettiler. Gel bari hayatımızın son dakikasında birbirlerimize bakarak ruh-ı teslim edelim. Ah ciğerlerim.

(Gaffar Ağa)

(Yere düşerek) Ah alçak. Ben ölüyor isem sevine sevine teslim-i ruh ve terk-i hayat ediyorum. A hain, senin gibi köpek laşesi gibi değil. Ve hem karşısında duran adam senin bildiğin sadık dostun işte (der, kulağının altından bir mendil ile sarılı casusun başını çıkarıp önüne atar). İşte iyice bak, senin sadık dostuna.

(Reis-i Eşkîya)

(Hayret ve dermansız başa bakıp saçlarını yolarak) Ah, benim muhibb-i sadıkım olan casusumun başı. Evet, ta kendisi. (Gaffar Ağa'ya) Nefretle, ah katil. Demek sen [43] hükûmet tarafından tebdil gelmiş bir casus imişsin.

(Gaffar Ağa)

Hayır, ben hükûmet tarafından tebdil değilim. Ancak kendi intikamımı almak için tebdil casusum.

(Reis-i Eşkiya)

Ah, hain. Sen bizden ne kötülük gördün? Senin bizde ne intikamın var? Yalan söylüyorsun.

(Gaffar Ağa)

Ne kötülük mü? Daha ne olsun? Filan tarihte Karanlık Dere'nin öbür tarafındaki ormanda gafilen evladımın paralarını alıp şu ayakta duran kolları bağlı zalimlere bizden yana ateş ettirip ikimizi birden öldü diyerek nehre attıran sen değil misin? Ancak Cenabıhak, evladımın intikamını [44] sizden almak için bana tekrar taze hayat bahsetti. Evet, ahd-ı intikam ederek şu başın hayatımı mahvedip intikamını almak için onun elbisesini kendim giyip sizi takip ettirmek için bütün hayatımı bu hususta sarf ettim. Lakin kaza ve kader bu yüzden imiş. 'İyâl-u vatanımdan hasret kalarak evlat acısıyla hayatım nihayet buluyor. İşte bundan sonra (arkasındaki elbise ile yüzünden mendili çıkarıp atarak) bundan böyle bu elbiselerin bana lüzumu yoktur.

(Reis-i Eşkiya)

(Birdenbire tanıyarak) Ah, ya Rab, ne de ahd-ı intikam, günahımı affet. Asilikle huzuruna geliyorum (Elindeki kılıncı memesine sokar, düşer ölür).

(Gaffar Ağa)

(Baygın bir hâlde diz çökerek) Ah, ya Rab, sana [44] çok şükürler olsun. Şu vahşilerden hele evladımın intikamını ve birtakım bigünahlara etmiş oldukları gaddarlıklardan dolayı beni vasıta ederek intikamlarını aldırдың. Huzur-u divanında benim dahi intikamlarımı bu zalimlerden isterim. Ah, ya Rab, der. Teslim-i ruh eder.

(Perde kapanır)
